

Problem naboru i selekcji kandydatów do uprawiania sportu na poziomie światowym jest jednym z głównych zagadnień teorii i praktyki sportu.

Jan Kosendiak

Nabór i selekcja do uprawiania sportu jako wieloletni proces

Nabór i selekcja – podstawowe pojęcia

Wyłonienie jednostek wybitnie utalentowanych i skupienie się jedynie na tych, którzy posiadają szanse na rzeczywiste sukcesy, jest celem racjonalnego procesu szkolenia. Pojęcie **talentu sportowego** związane jest z posiadaniem wybitnych zdolności do uprawiania danej dyscypliny sportu, a także, co jest niemniej ważne, predyspozycji do dalszego rozwoju w tym zakresie. Bardzo szeroko pojęcie i definicję talentu sportowego omawia **Pac-Pomarnacki** (4), a problem ten rozwinęto w dyskusji opublikowanej w *Sporcie Wyczynowym* (2008, nr 4-6) (5). Pojęcie „*zdolności sportowych*” (lub inaczej – *uzdolnień do uprawiania sportu*) zawiera w sobie wiele różnych parametrów. Należą do nich:

bardzo dobry stan zdrowia, parametry budowy ciała (w tym parametry docelowe), predyspozycje psychiczne, poziom sprawności fizycznej (rozumianej jako stopień wykorzystania potencjału psychofizycznego), uzdolnienia ruchowe, czyli szybkość i trwałość opanowywania ruchów oraz tworzenia nowych ruchów, a wreszcie tempo rozwoju fizycznego (wiek biologiczny).

Pojęcia naboru i selekcji często są łączone ze sobą, a tymczasem są to zupełnie różne czynności. Nabór polega na tworzeniu i powiększaniu grup treningowych, a selekcja jest działaniem przeciwnym i polega na eliminowaniu ze szkolenia osób nie rokujących szans na sukcesy sportowe.

Zwraca na to uwagę **Naglak** (3), podkreślając, że „*dobór jest czynnością jednorazową*”. Autor ten wskazuje na

wady takiego podejścia, pisząc o „*cechach wyjściowych*”, które mogą osiągać „*niski, średni lub wysoki poziom*”. W efekcie, według Naglaka (3), skutkiem doboru jest powstanie 4 grup osób: **zdolnych, niezdolnych odrzuconych od uprawiania sportu, zdolnych niesłusznie odrzuconych oraz zdolnych niesłusznie zakwalifikowanych do dalszego szkolenia**. Kolejnym etapem działania według Naglaka jest **selekcja**, od której zależy, czy wybrane osoby uzyskają w przyszłości najwyższe wyniki. Przy czym **selekcja ma być w tym ujęciu procesem polegającym na eliminacji**.

Raczek (6), powołując się na **Ważnego** (10), pisze, że dobór i selekcja, to pojęcia oznaczające **system wszechstronnych przedsięwzięć zmierzających do wybrania jednostek posiadających optymalne warunki somatyczne, psychiczne i motoryczne do uzyskania w przyszłości wysokich wyników sportowych w danej dyscyplinie czy konkurencji**. Natomiast jedynie w odniesieniu do pojęcia „**selekcja**” Raczek (6) pisze, że: „*selekcja sportowa nie może być jednorazową akcją, lecz winna stanowić wieloetapowy system*”. Stwierdzenie takie nie pada w odniesieniu do pojęcia „**naboru**”. Autor omawia też **kryteria postępowania selekcyjnego**.

Sozański (8) pisze, że: „*przez dobór rozumiemy takie postępowanie, które umożliwia wyłonienie osobników w odpowiednim wieku, najbardziej utalentowanych oraz rokujących rozwój cech i właściwości niezbędnych do osiągnięcia w przyszłości wysokiego poziomu sportowego. Podejmując te działania należy*

najpierw zainicjować szereg działań promocyjno-organizacyjnych. Chodzi o stworzenie klimatu zainteresowania sportem poprzez system przedsięwzięć pozwalających ukierunkować kandydatów do sportu i określonych dyscyplin, zgodnie z ich zainteresowaniami i prognostycznymi możliwościami”. Natomiast „*selekcja stanowi następną fazę i najlepiej przystąpić do niej po obserwacji (np. po roku) w trakcie szkolenia. Selekcja jest procesem dynamicznym i kierowanym, w którym zmierzamy do wyboru posiadających optymalne warunki morfologiczne, psychiczne i sprawnościowe do osiągnięcia w przyszłości wysokich wyników sportowych*”. W innym miejscu tenże Autor pisze (8), że „*selekcja sportowa, to zorganizowane postępowanie mające na celu znalezienie utalentowanej jednostki, zainteresowanej sportem i w przyszłości osiągnącej mistrzowskie wyniki*”, niemniej jednak postępowanie to dotyczy poszukiwań wśród osób, które w wyniku **naboru** otrzymały wcześniej szansę uprawiania sportu.

Znanych jest kilka rodzajów doboru, z których najbardziej znane to: **dobór naturalny, dobór na podstawie intuicji, czy dobór kierowany**. **Selekcja naturalna (spontaniczna)** – to przyjmowanie osób zainteresowanych uprawianiem sportu z możliwością **dobrowolnej rezygnacji (zabawa w sport)**. Jedynym kryterium selekcyjnym jest tu chęć sportowca do dalszego udziału w procesie treningowym. Oczywiście jest, że te chęci (motywacje) znacznie maleją w sytuacji, kiedy trenujący zda sobie sprawę z tego, że nie dorównuje rówieśnikom, że jest pomijany w kom-

pletowaniu składu osobowego na dane zawody sportowe, że nie uczestniczy w wielu zgrupowaniach treningowych, czy że nie proponuje mu się różnego rodzaju korzyści materialnych za uzyskiwane wyniki.

Selekcja naturalna związana jest z tzw. „**teorią piramidy**”. Zakłada ona, że im szerszy jest nabór (podstawa piramidy), im więcej osób rozpoczyna uprawianie danej dyscypliny sportu, tym większe są szanse identyfikacji wybitnych talentów sportowych w danej populacji. Podobne cechy mają pozostałe wymienione powyżej rodzaje doboru. Różnica tkwi tylko w zasadach eliminowania (selekcji właśnie) osobników mało perspektywicznych.

W **doborze intuicyjnym** największą rolę odgrywa doświadczenie trenera, który potrafi wytypować w danej grupie jednostki najbardziej utalentowane.

Selekcja kierowana, to ograniczenie liczby osób do utalentowanych, spełniających kryteria wyznaczone w „modelu” (cechy wiodące) na poszczególnych etapach szkolenia. W tym systemie liczba trenujących zmniejsza się „skokowo”, ponieważ eliminacja następuje pod koniec kolejnego etapu procesu treningu, a kryterium selekcyjnym są wyniki sportowe i wyniki różnego rodzaju testów kontrolnych.

Niewątpliwie, w świetle danych prezentowanych w polskiej literaturze przedmiotu **jedynie selekcja jest w sposób jednoznaczny przedstawiana jako wieloletni proces. Kwestią dyskusyjną są tylko jej kryteria.** Problem stanowi ich różnorodność. Formułowane są więc kryteria somatyczne, antropologiczne,

wydolnościowe, sprawnościowe i inne (np. dotyczące uzdolnień ruchowych (9). **Pac-Pomarnacki** (4) w miejsce pojęcia naboru wprowadza pojęcie „**identyfikacja talentu**”. **Z. Czajkowski** wypowiadając się w dyskusji na forum „Sportu Wyczynowego” (5) precyzuje, że: „*identyfikacja, to rozpoznanie talentu, a selekcja, to (...) dopuszczenie kandydata do uprawiania danego sportu w sekcji sportowej czy w klubie.*” Chociaż liczni dyskutanci (m.in. **A. Dominiak, A. Królak, D. Sitkowski, Z. Czajkowski, T. Baranowski**) stwierdzają, że identyfikacja talentu jest wieloletnim procesem, to jednak najczęściej kojarzą ją ze wstępnym etapem szkolenia. A **D. Sitkowski** stwierdza wręcz, że tak pojmowana identyfikacja staje się w istocie tym samym, czym jest selekcja sportowa (5).

Propozycja wielostopniowego systemu naboru i selekcji do uprawiania sportu

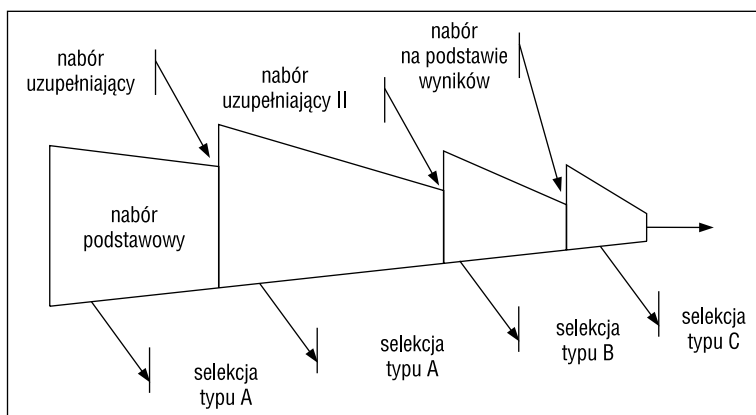
Proponowany poniżej system różni się od zaprezentowanych wyżej tym, że nie tylko selekcja staje się procesem i odbywa się w sposób ciągły. Zdaniem Autora „*identyfikacja talentu*” nie może być czynnością jednorazową. **Talent** (nie sportowy, ale do konkretnej dziedziny sportu) **można próbować zidentyfikować wielokrotnie** u danego osobnika w procesie jego rozwoju. Dana osoba może bowiem „talentu” nie ujawniać jako 12-latek, a okazać się „talentem” w wieku lat 18. Ale **kryteria uznania go za talent muszą być już inne.** Poniższa

koncepcja nie neguje tego, co zaprezentowano powyżej jako dorobek teoretyczny i praktyczny polskich teoretyków i trenerów, ale wskazuje na inne jeszcze możliwości. Troską Autora nie jest bowiem wyselekcjonowanie z zamkniętej populacji osób o zidentyfikowanym talencie, najbardziej predestynowanych do uprawiania sportu. Przy czym sposób selekcji może być bardziej lub mniej naukowy. Samo współzawodnictwo w pewnym stopniu rozwiązuje ten problem. **Autor prezentuje inne podejście. Polega ono na minimalizacji strat. Celem jest, aby w systemie szkolenia sportowego była możliwość rozwinięcia talentów sportowych bez względu na czas ich zidentyfikowania.**

Proponuję, aby także **nabór** stał się **procesem**, czyli był możliwy **na każdym etapie szkolenia sportowego**. Założenia takiego systemu przedstawiono na ryc. 1 (2). Zdaniem Autora podstawową wadą stosowanych w praktyce systemów naboru i selekcji jest to, że nabór często jest czynnością jednorazową. **Często zdarza się, że jednostki, które z różnych względów nie zostaną w danym**

momencie zakwalifikowane do szkolenia, tracą tę szansę bezpowrotnie.

A przecież dzieci (młodzież) rozwijają się w różnym tempie. Zupełnie czymś innym jest np. wiek biologiczny, a czymś innym wiek kalendarzowy, różne jest też tempo rozwoju psychofizycznego dzieci itd. Najgorsze jest to, że często w różnych, stosowanych w praktyce, modelach naboru, kryteriami są: aktualny wynik sportowy, aktualna sprawność fizyczna, aktualna budowa ciała czy aktualny poziom rozwoju fizycznego. **Tworzy się grupy treningowe jednolite wiekowo, a cel jest tylko jeden – przygotowanie tych młodych sportowców do rozgrywek młodzieżowych (np. do Olimpiady Młodzieży).** Nikt nie jest w stanie określić, jak wielu młodych ludzi, posiadających wybitny talent, nie może uprawiać sportu, gdyż albo zbyt późno dowiedzieli się o takiej możliwości (zbyt późno talent został ujawniony), lub ich rozwój jest wolniejszy. Zbyt wczesne zamykanie drogi do uprawiania sportu jest najczęściej spowodowane kultywowaniem nieaktualnych już teorii o tzw. „wczesnej specjalizacji”. **Raczek**

Ryc. 1. Schemat wielostopniowego systemu naboru i selekcji – opracowanie autorskie.

(7) udowodnił, że nieprawdą jest, że w wieku kilkunastu lat zamyka się droga do opanowania w sposób mistrzowski wielu czynności ruchowych. Dlatego proponuję model, w którym **nie tylko selekcja, ale i nabór staje się procesem**. W poszczególnych etapach treningowych stosuje się różne kryteria naboru.

— **Nabór podstawowy** – powinien przebiegać na zasadach dotychczas przyjętych w danej dyscyplinie sportu.

— **Nabór uzupełniający** – powinien nastąpić na początku etapu szkolenia podstawowego. Powinno się tu kwalifikować jednostki, które cechuje wolne tempo rozwoju osobniczego. Oczywiście osoby te będą realizować inne cele treningowe niż zawodnicy, którzy rozpoczęli trening wcześniej.

— **Nabór uzupełniający II** – w drugiej części etapu szkolenia podstawowego, dotyczy osób, które, na przykład, zmieniają dyscyplinę sportu lub dopiero teraz ujawniły swoje wysokie możliwości sportowe.

— **Nabór na podstawie wyników sportowych** – może nastąpić nawet na końcu etapu szkolenia podstawowego lub na początku etapu specjalistycznego. Powinna istnieć możliwość kwalifikacji nielicznych jednostek, które dotąd nie trenowały, ale potrafią uzyskiwać wyniki sportowe na wysokim poziomie (np. 19-latka, który bez treningu uzyskał wynik 10,75 s w biegu na 100 m, co jest wynikiem na poziomie I klasy sportowej).

Zastosowanie takiego systemu zminimalizuje zjawisko nazywane powszech-

nie „**marnowaniem talentów sportowych**”.

Także w procesie selekcji powinny być stosowane w różnych etapach szkolenia **różne kryteria selekcyjne**:

— **Selekcja typu A**: utrata zdrowia, brak motywacji do uprawiania sportu, jednoznacznie określony brak możliwości rozwojowych, ujawnienie talentu do innej dyscypliny sportu (z jednoczesną propozycją jej uprawiania).

— **Selekcja typu B**: zatrzymanie rozwoju osobniczego na poziomie nie rokującym sukcesów w danej dyscyplinie sportu, zatrzymanie wyników sportowych na niskim poziomie, ujawnienie talentu do innej dyscypliny sportu (z jednoczesną propozycją jej uprawiania).

— **selekcja typu C** – jedynym kryterium jest wartość wyniku sportowego danego sportowca.

System o podobnych cechach zaprojektowano i wdrożono w **szkole mistrzostwa sportowego (sms) w lekkoatletyce we Wrocławiu** (1). Mimo wielu trudności system ten funkcjonuje, a przykładem pozytywnym niech będzie przebieg kariery sportowej **M. Marciszyna** (olimpijczyk z Aten), który „wszedł” do systemu szkolenia w sms w wieku 18 lat.

Podsumowanie

W doborze jednostek do uprawiania sportu powinno się wykorzystywać kombinację dwóch czynników:

- **zainteresowań (czy mu się chce),**
- **możliwości (czy jest w stanie).**

W praktyce sprawdza się zasada, że największe sukcesy w młodym wieku uzyskują dzieci wcześniej dojrzewające, w latach późniejszych dominują rówieśnicy rozwijający się normalnie (dłuższa kariera). Nasuwa się pytanie: czy celem naszej działalności trenerkiej jest wychowanie dziesiątków „mistrzów” w kategoriach młodzieżowych, czy jednego mistrza olimpijskiego? Każdy trener powinien sobie sam na to pytanie odpowiedzieć.

Piśmiennictwo

1. Kosendiak J.: *Gimnazjum sportowe i szkoła mistrzostwa sportowego w lekkoatletyce – projekt organizacji procesu szkolenia*. „*Trening*” 2001, 3, s. 138-146. Materiały z Konferencji metodyczno-szkoleniowej „*Droga polskich sportowców do mistrzostwa*”.
2. Kosendiak J.: *Wielostopniowy system naboru i selekcji do wyczynowego uprawiania sportu* [w:] Kurzawski K. (red.) *Strzelectwo sportowe*. Wrocław 2007. Wydawnictwo BK, zeszyt 4, s. 53-56.
3. Naglak Z.: *Spoleczne i metodyczne aspekty sportu klasyfikowanego*. „*Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*” 1987, zeszyt nr 16.
4. Pac-Pomarnacki A.: *Talent sportowy*. „*Sport Wyczynowy*” 2008, nr 4-6, s. 9-13.
5. Pac-Pomarnacki A.: *Dyskusja. Talent sportowy – definicja, identyfikacja, selekcja, szkolenie*. „*Sport Wyczynowy*” 2008, nr 4-6, s. 111-159.
6. Raczek J.: *Podstawy szkolenia sportowego dzieci i młodzieży*. Warszawa 1991. RCM-SKFiS. Biblioteka Trenera.
7. Raczek J.: *Rozwój – podstawowy cel i wyznacznik szkolenia sportowego dzieci i młodzieży (wybrane aspekty)*. „*Sport Wyczynowy*” 2001, nr 9-10, s. 40-61.
8. Sozański H. (red.): *Podstawy teorii treningu sportowego*. Warszawa 1999. COS, Biblioteka Trenera.
9. Ulatowski T. (red.): *Zastosowanie metod naukowych na potrzeby sportu*. Warszawa 2002. Biblioteka PTNKF, tom XI.
10. Ważny Z.: *Współczesny system szkolenia w sporcie wyczynowym*. Warszawa 1981. Sport i Turystyka.